

РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ПІДВИЩЕННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

©2021 БОНДАРЕВСЬКА К. В., МЕТЛИЦЬКА В. О., БОЖКО А. С.

УДК 330.59
JEL: J01; J08; J21; J38

Бондаревська К. В., Метлицька В. О., Божко А. С. Рівень життя населення та напрями його підвищення в умовах пандемії COVID-19

У статті розглянуто вплив наслідків пандемії COVID-19 на показники рівня життя населення в Україні та країнах світу. Оцінено стан індикаторів розвитку ринку праці та макроекономічні показники, що відображають рівень життя населення. Визначено негативні тенденції зміни рівня безробіття протягом 2013–2020 рр. і його загострення в період пандемії COVID-19. Авторами проаналізовано зміни рівня ВВП в Україні та країнах Центральної та Східної Європи, висвітлено тенденції зниження рівня індексу реальної заробітної плати в Україні. Зазначено, що пандемія COVID-19 та карантинні обмеження призвели до значних соціально-економічних наслідків, що негативно позначилися на рівні життя населення України. Про це свідчить зростання безробіття населення та зниження рівня реальної заробітної плати, погіршення макроекономічних показників, зокрема валового внутрішнього продукту. З метою підвищення рівня життя населення в умовах пандемії COVID-19 визначено заходи, що передбачають: збільшення обсягів фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, надання податкових пільг підприємствам, які працевлаштовують випускників закладів освіти; підвищення мінімальних соціальних стандартів з урахуванням відповідного їх рівня по країнах ЄС; розробку та реалізацію державних соціальних програм, спрямованих на підтримку соціально вразливих категорій населення в умовах пандемії COVID-19; покращення інвестиційного клімату та залучення інвестицій до реального сектора економіки; стимулювання розвитку молодіжного підприємництва, впровадження дуальної освіти, формування ефективного діалогу сфер освіти та бізнесу; використання резервів запровадження інноваційних форм зайнятості та самозайнятості населення (фріланс, надомна робота тощо).

Ключові слова: рівень життя населення, пандемія COVID-19, безробіття, зайнятість населення, якість життя, оплата праці.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-221-226>

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 9.

Бондаревська Ксенія Валентинівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри соціального забезпечення та податкової політики, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000, Україна)

E-mail: Kseny-8888@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8683-6834>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2977220/kseniia-bondarevska/>

Метлицька Віолетта Олегівна – бакалавр, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000, Україна)

E-mail: velka122001@gmail.com

Божко Анна Сергіївна – бакалавр, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000, Україна)

E-mail: bozha.a22@gmail.com

UDC 330.59
JEL: J01; J08; J21; J38

Bondarevska K. V., Metlytska V. O., Bozhko A. S. The Standard of Living of the Population and the Directions of its Increase in the Conditions of the COVID-19 Pandemic

The article considers the impact of the COVID-19 pandemic on living standards in Ukraine and countries around the world. The status of the indicators of labor market development and the macro-economic indicators reflecting the standard of living of the population are evaluated. Negative tendencies of changes in unemployment rate during 2013–2020 and its exacerbation during the COVID-19 pandemic are determined. The authors analyzed changes in GDP levels in Ukraine and in Central and Eastern Europe, trends in the decline in the real wage index in Ukraine are highlighted. It is noted that the COVID-19 pandemic and quarantine restrictions have led to significant socio-economic consequences that have negatively affected the standard of living of the population of Ukraine. This is evidenced by the growth of unemployment of the population and a decrease in the level of real wages, the deterioration of macro-economic indicators, in particular gross domestic product. In order to increase the standard of living of the population in the context of the COVID-19 pandemic, measures have been identified that include: enhancing the amount of financial support for small and medium-sized businesses, providing tax benefits to enterprises that employ graduates of educational institutions; raising minimum social standards taking into account their corresponding level in the EU countries; development and implementation of the State-based social programs aimed at supporting socially vulnerable categories of the population in the context of the COVID-19 pandemic; improving the investment climate and attracting investments to the real sector of the economy; stimulating the development of youth entrepreneurship, introducing dual education, forming an effective dialogue in the spheres of education and business; use of reserves for the introduction of innovative forms of employment and self-employment of the population (freelance, part-time work, etc.).

Keywords: standard of living of the population, COVID-19 pandemic, unemployment, employment of the population, quality of life, remuneration.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 9.

Bondarevska Kseniia V. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Social Security and Tax Policy, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadsky Str., Dnipro, 49000, Ukraine)

E-mail: Kseny-8888@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8683-6834>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2977220/kseniia-bondarevska/>

Metlytska Violetta O. – Bachelor, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadsky Str., Dnipro, 49000, Ukraine)

E-mail: velka122001@gmail.com

Bozhko Anna S. – Bachelor, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadsky Str., Dnipro, 49000, Ukraine)

E-mail: bozha.a22@gmail.com

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку особливої актуальності набуває проблема підвищення рівня життя населення. В умовах економічних криз, карантинних обмежень і локдаунів, пов'язаних з пандемією COVID-19, виникають суттєві диспропорції в показниках рівня життя населення країн світу. Так, у зв'язку з тим, що уряди країни запровадили необхідний карантин і заходи соціального дистанціювання, щоб стримати поширення пандемії, світ опинився в умовах так званої «великої ізоляції», що вплинуло на масштаби та швидкість падіння економічної активності, які є безпрецедентними для нашого часу.

Пандемія COVID-19 стала новим глобальним випробуванням, з яким світ вперше стикнувся на початку 2020 р. Уже 30 січня 2020 р. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила спалах хвороби в китайському місті Ухань надзвичайною ситуацією у сфері суспільної охорони здоров'я, що має міжнародне значення, а 11 березня – пандемією [1]. Станом на 27 вересня 2021 р. у світі було зареєстровано 232 774 817 осіб інфікованих, 4 764 539 осіб померли і 209 411 202 одужали. В Україні станом на 29 вересня 2021 р. виявлено 2 395 404 інфікованих особи, 55 720 померло й 2 245 144 особи одужали [1].

З метою запобігання швидкому розповсюдженню захворювання органами влади по всьому світу були прийняті відповідні заходи: від карантину, що обмежував пересування між країнами, вносив корективи в роботу закладів соціально-культурного призначення, до жорсткого карантину, що обмежував пересування громадян навіть усередині країни та конкретного населеного пункту, призводив до закриття всіх підприємств, що не належали до життєво важливих. В Україні по всій території з 12 березня 2020 р. було запроваджено карантин, що передбачав закриття кордонів, припинення міжнародного пасажирського та авіасполучення, а також залізничного, автобусного та авіасполучення всередині країни, перехід закладів освіти на дистанційну форму навчання, заборону пересування в громадських місцях без крайньої потреби та без засобів захисту, відміну масових культурних, політичних, соціальних, релігійних і спортивних заходів, тимчасове зупинення діяльності підприємств, що не були віднесені до стратегічних [2].

Враховуючи те, що економічний розвиток будь-якої держави можна визначити за допомогою показників рівня життя населення, варто зауважити, що перспективи країни залежать від якості життя громадян, що, своєю чергою, тісно пов'язане з якістю трудового потенціалу. На сьогодні відсутні чіткі показники, за якими можна визначити рівень життя, але найбільш значущими та показовими є: рівень зайнятості, рівень безробіття, рівень наявних доходів населення, індекс реальної заробітної плати.

Якщо на такій складовій якості життя, як стан навколишнього середовища, пандемія 2020 р. позна-

чилася позитивно у зв'язку зі зниженням темпів промислового виробництва та скороченням обсягів викидів і скидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, водні об'єкти та інші компоненти екосистеми, то на інші складові якості життя населення пандемія здійснила негативний вплив. І передусім негативні наслідки позначилися на одних із основних показників якості життя – рівні доходів населення та індикаторах функціонування ринку праці.

Так, на початку пандемії значну частину працездатного населення відправили в неоплачувану відпустку, дехто був переведений на неповний робочий день, а частина взагалі втратила роботу. Люди зіткнулися із серйозними проблемами, пов'язаними з оплатою комунальних послуг, орендних платежів, платежів по кредитах та інших поточних витрат. Частина населення, що не мала заощаджень, потрапивши під скорочення та втративши роботу, зіткнулася з проблемою фінансування своїх первинних потреб.

Проблемним аспектам дослідження рівня життя населення присвячено значну кількість напрацювань як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких: О. Євсєєва, Я. Жаліло, О. Грішнова, В. Горбатов, М. Кизим, М. Татаревська, Л. Шевченко, В. Куценко, Дж. Муллінз, С. Сірджі та інші. Дослідження вказаних авторів відображають особливості сучасного стану показників рівня та якості життя населення, а також напрями його підвищення. Водночас у сучасних умовах розвитку соціально-економічних відносин особливої актуальності набуває оцінка тенденцій зміни рівня життя населення в умовах пандемії COVID-19, а також визначення ключових характеристик державної політики, спрямованої на забезпечення належного рівня життя населення.

Метою статті є оцінка впливу наслідків пандемії COVID-19 на рівень життя населення України та країн світу за допомогою індикаторів розвитку ринку праці та макроекономічних показників, а також визначення напрямів державної політики, спрямованої на забезпечення прийняттого рівня життя.

Соціально-економічна криза, спричинена наслідками COVID-19, надзвичайно небезпечна для економіки України. Про це свідчить погіршення ряду економічних показників. Водночас неможливо точно обрахувати рівень життя населення, адже він включає в собі не лише матеріальні показники та критерії, а й певні суспільні потреби індивідів. Рівень життя – це поняття, що характеризує показник комфорту, матеріальних благ, добробуту певного класу чи групи. Беззаперечним є той факт, що чимало українських сімей відчули фінансові труднощі через коронакризу. Про це свідчить прогресуюча кількість безробітних, які не змогли адаптуватися до сучасних реалій і змін на ринку праці. Так, за даними Державної служби зайнятості України, станом на 16 вересня 2020 р. кількість зареєстрованих безробітних у по-

рівняні з 2019 р. збільшилась на 180 тис. осіб, тобто на 67%, і становила понад 450 тис. людей. Державна служба зайнятості повідомляє, що безпосередньо під час карантину кількість безробітних зросла на 89 тис., або майже на 32% від кількості, зареєстрованої на початку впровадження карантинних обмежень [3]. Цей аспект значно вплинув на доходи громадян і знизив рівень їх життя.

Згідно з інформацією, наведеною на *рис. 1*, можна спостерігати тенденцію до збільшення рівня безробіття протягом 2013–2020 рр. в Україні, у той час як відповідний показник по ЄС знизився. Слід зазначити, що наслідки пандемії COVID-19 спричинили зростання рівня безробіття у 2020 р. порівняно з попереднім роком як в Україні, так і в країнах ЄС (відповідно на 1,2 та 1,7 відсоткового пункту).

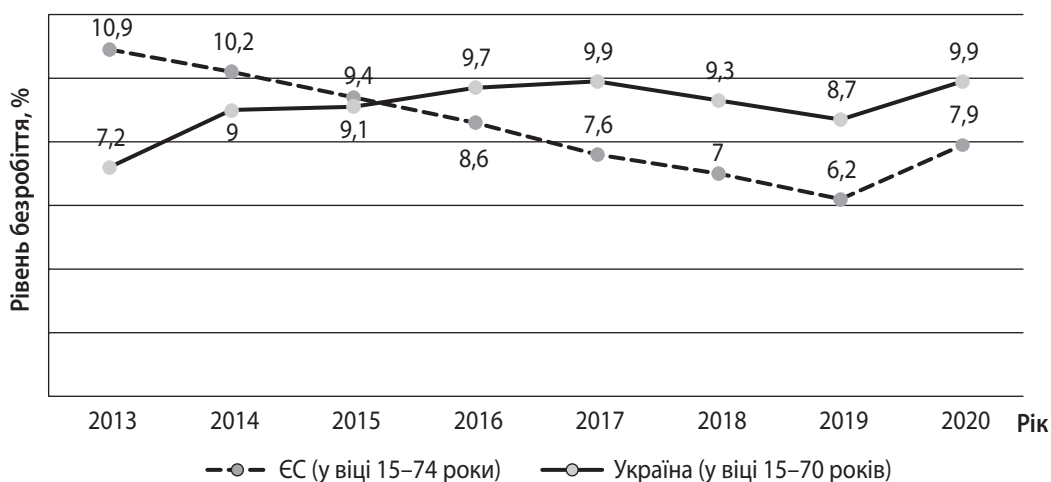

Рис. 1. Динаміка рівня безробіття в Україні та ЄС протягом 2013–2020 рр., %

Джерело: сформовано за [4; 5].

Головною причиною зростання рівня безробіття стало зниження показників економічного розвитку та погіршення фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання. Частина компаній збанкрутіла, і деякі, щоб запобігти витратам, почали знижувати рівень своїх витрат, тобто оптимізувати штат працівників.

Загальновідомим є той факт, що безробіття має негативні соціально-економічні наслідки як для держави, так і для населення. Держава втрачає доходи у вигляді податків, при цьому збільшує свої видатки через виплати по безробіттю.

Ще одним важливим показником рівня життя населення є валовий внутрішній продукт. Слідкуючи за його позитивною динамікою, можна зазначити, що життєвий рівень населення дещо підвищився в «докарантинний» період, у той час як вплив пандемії COVID-19 спричинив суттєве зниження рівня ВВП (*рис. 2*). Так, номінальний ВВП України за 2020 р. становив 4,19 трлн грн, що на 4,0% менше, ніж у 2019 р.

Визначаючи сучасні тенденції зміни рівня життя населення у світі та проаналізувавши дані по країнах

«великої двадцятки» (на них припадає 85% світового валового продукту та 75% світової торгівлі), а також по Україні та сусідніх країнах, можна зробити такі висновки. Єдиною країною, де у другому кварталі 2020 р. спостерігалось зростання економіки, був Китай. Відносно невеликі темпи падіння економіки зафіксовані в Австралії, Індонезії, Південній Кореї. Водночас обвальні темпи падіння (понад 15%) відображають стан економіки в Індії, Великій Британії, Аргентині, Франції, Мексиці, Італії та в Південній Африці. Україна з від'ємним показником (–11,4%) опинилася в середині вибірки [7]. У *табл. 1* наведено зміну ВВП в окремих країнах.

Промислово розвинені країни ЄС, які значною мірою постраждали від пандемії COVID-19 (Італія, Іспанія, Франція, Швеція), мають більш високе скорочення ВВП порівняно із середнім рівнем ЄС.

Загальний обсяг ВВП – це сума споживання, інвестицій, державних витрат і чистого експорту в окремо взятій країні. У більшості розвинених країн переважну роль у прирості ВВП відіграє перший компонент – споживання. Саме тому в умовах обмежень підтримати економіку країн може лише одна зі складових ВВП – державні витрати. Таким чином, уряди розвинених країн намагаються стимулювати економіку за рахунок бюджетних коштів, зокрема завдяки підвищенню допомоги, виплат приватному сектору, пільг і субсидій бізнесу тощо. Також однією з причин більш високого скорочення ВВП у високорозвинених країнах є залежність від експорту та закриття кордонів в єврозоні.

Країни Центральної та Східної Європи (Угорщина, Польща, Латвія, Литва та інші) мають нижчий рівень витратів та порівняно кращі показники ВВП. Таким чином, різні темпи скорочення ВВП під час пандемії будуть впливати на можливості відновлення. Промислово розвинені країни та Китай зараз рухаються до поступового покращення економічної ситуації. Стосовно країн, що розвиваються, то їх пер-

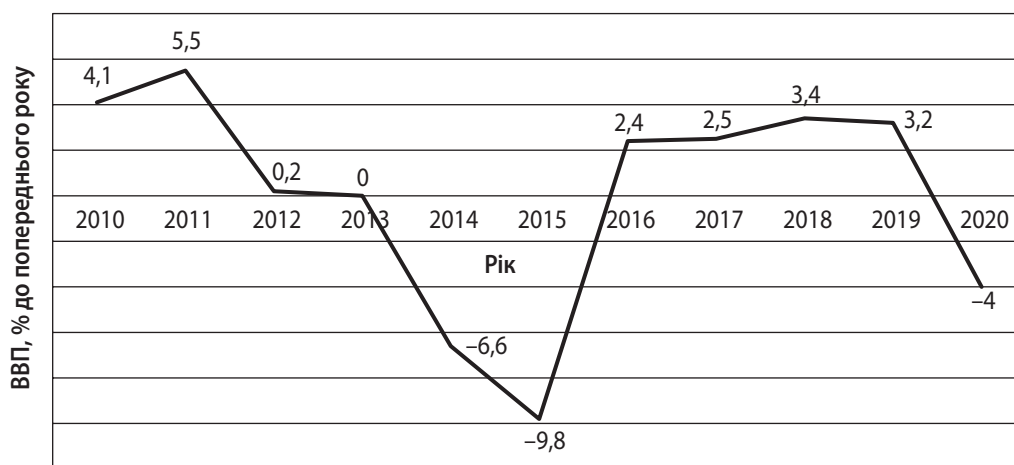

Рис. 2. Динаміка валового внутрішнього продукту України за період 2010–2021 рр., % до попереднього року

Джерело: сформовано за [6].

Таблиця 1

Зміна ВВП в окремих економічно розвинених країнах ЄС і країнах Центральної та Східної Європи в 1 кварталі 2020 р., %

Країна	Зміна ВВП за 1 квартал 2020 р., %	Зміна ВВП країни відносно ЄС, %
ЄС 27	-3,2	-
Єврозона	-3,5	-
<i>Окремі індустріальні країни Європи</i>		
Австрія	-2,6	+0,6
Бельгія	-3,6	-0,4
Німеччина	-2,2	+1,0
Франція	-5,3	-2,1
Італія	-5,3	-2,1
Нідерланди	-1,7	+1,5
Португалія	-3,5	-0,3
Іспанія	-5,2	-2,0
Швеція	+0,4	+3,6
<i>Окремі країни Центральної та Східної Європи</i>		
Естонія	-3,7	-0,5
Чехія	-3,3	-0,1
Угорщина	-0,4	+2,8
Польща	-0,4	+2,8
Латвія	-2,9	+0,3
Литва	-0,3	+2,9
Україна	-4,0	-

Джерело: складено за [8; 9].

спективи будуть диференційовані залежно від внутрішніх і зовнішніх факторів, ефективності інституцій і політик [8].

Так звана «вартість» економічних криз, як правило, складає для економіки близько 10% ВВП. Міні-

мізація наслідків криз і падіння ВВП стає можливим за допомогою охоплення фінансовими послугами найширших верств населення, зокрема суб'єктів малого та середнього бізнесу. Якщо банківська сфера буде розвивати мікrokредитування, це надасть можливість зменшити ризик появи чергового скрутного фінансового становища. Таким чином, криза буде відтермінована, скоротяться фінансові ризики та знизиться загальний рівень нерівності шляхом доступу населення до додаткових джерел фінансування [7].

Обмеження, які були впроваджені, щоб мінімізувати поширення пандемії, були введени у сфері пересування громадян не тільки всередині країни, а і на міжнародному рівні. Припинення масових заходів, міжнародного транспортного сполучення спричинили негативні наслідки для національних економік. COVID-19 зачепив усі сфери суспільства, втім, особливо негативно вплинув на соціальну сферу. Зокрема, про погіршення рівня життя населення свідчать диспропорції між номінальними та реальними доходами населення, зокрема зниження індексів реальної заробітної плати (табл. 2).

Враховуючи наведені дані, можна зробити висновок, що на динаміку індексу реальної заробітної плати здійснили вплив такі показники, як рівень номінальної заробітної плати, зміни споживчих цін, а також розмір податків та обов'язкових внесків. При цьому особливо негативну роль у зменшенні рівня реальних доходів населення відіграють інфляційні коливання.

ВИСНОВКИ

Пандемія COVID-19 і карантинні обмеження призвели до значних соціально-економічних наслідків, що негативно позначилися на рівні життя населення України. Про це свідчить зростання безробіття населення та зниження рівня реальної заробітної плати, погіршення макроекономічних показників,

Індекс реальної заробітної плати в Україні за 2015–2021 рр., %

Місяць року	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Січень	91,7	86,6	86,4	87,3	85,9
Лютий	102,3	100,6	101,7	101,4	100,7
Березень	106,8	105,9	107,6	104,8	106,7
Квітень	97,7	100,4	99,2	90,4	98,8
Травень	101,4	102,9	99,0	100,8	98,4
Червень	105,8	104,8	105,8	109,5	105,8
Липень	99,5	101,0	102,4	102,6	100,1
Серпень	97,0	97,9	96,3	97,2	–
Вересень	103,3	98,8	100,7	104,3	–
Жовтень	99,2	100,2	99,7	100,5	–
Листопад	100,5	98,0	99,5	97,2	–
Грудень	116,2	114,5	115,1	117,2	–
За рік	118,9	109,7	111,4	110,2	–

Джерело: складено за [9].

зокрема валового внутрішнього продукту. На нашу думку, з метою покращення наявної ситуації та підвищення рівня життя населення в Україні важливими є такі заходи:

1. Збільшення фінансування заходів для надання ефективної підтримки підприємствам малого та середнього бізнесу, надання податкових пільг підприємствам, які працевлаштовують випускників закладів освіти (за аналогією відповідних заходів, запроваджених у економічно розвинених країнах ЄС).
2. Підвищення мінімальних соціальних стандартів з урахуванням відповідного їх рівня по країнах ЄС.
3. Розробка та реалізація державних соціальних програм, спрямованих на підтримку соціально вразливих категорій населення в умовах пандемії COVID-19.
4. Покращення інвестиційного клімату та залучення інвестицій до реального сектора економіки.
5. Стимулювання розвитку молодіжного підприємництва, впровадження дуальної освіти, формування ефективного діалогу сфер освіти та бізнесу.
6. Використання резервів запровадження інноваційних форм зайнятості та самозайнятості населення (фріланс, надомна робота тощо). ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Коронавірус: статистика по країнах. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/>

2. Червона С. П. COVID-19 та його вплив на рівень життя населення України // Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 400–403. URL: http://194.44.12.92:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/5201/10-11-Збірник%202020_0401-0404.pdf?sequence=1
3. Карантинне безробіття в Україні зросло майже на третину / Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/karantynne-bezrobittya-v-ukrayini-zroslo-mayzhe-na-tretynu>
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Eurostat Statistics Explained. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/>
6. Валовий внутрішній продукт у І–ІV кварталах 2020 року й у 2020 році / Державна служба статистики України. Експрес-випуск. 22.03.2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/31.pdf>
7. Борисова І. С. Пандемія COVID-19: економічні та фінансові наслідки // Наукові економічні дослідження: актуальні питання та інноваційні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 травня 2020 р.). Дніпро : Перспектива, 2020. 160 с. URL: http://dSPACE.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8778/1/Тези_Борисова%20I.C..pdf
8. Шевченко В. Ю. Економічні шоки пандемії: основні види та наслідки. *Причорноморські економічні студії. Серія «Світове господарство і міжнародні економічні відносини»*. 2020. Вип. 56. С. 21–27. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.56-3>
9. Праця України у 2019 році : стат. збірник / Державна служба статистики України. Київ : Август Трейд, 2020. 526 с.

REFERENCES

- Borysova, I. S. "Pandemiia COVID-19: ekonomichni ta finansovi naslidky" [The COVID-19 Pandemic: Economic and Financial Implications]. *Naukovi ekonomichni doslidzhennia: aktualni pytannia ta innovatsiini aspekty*. 2020. http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8778/1/Тези_Борисова%20I.C..pdf
- Chervona, S. P. "COVID-19 ta yoho vplyv na riven zhyt-tia naseleння Ukrainy" [COVID-19 and Its Impact on the Living Standards of the Population of Ukraine]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy: finansovo-ekonomichni ta humanitarnyi aspekty*. 2020. http://194.44.12.92:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/5201/10-11-Збірник%202020_0401-0404.pdf?sequence=1
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Eurostat Statistics Explained. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/>
- "Karantynne bezrobittia v Ukraini zroslo maizhe na tretnu" [Quarantine Unemployment in Ukraine Has Risen by Almost a Third]. Derzhavnyi tsentr zainiastosti. <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/karantynne-bezrobittya-v-ukrayini-zroslo-maizhe-na-tretnu>
- "Koronavirus: statystyka po krainakh" [Coronavirus: Statistics by Country]. <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/>
- Pratsia Ukrainy u 2019 rotsi : stat. zbirnyk* [Labor of Ukraine in 2019: A Statistical Collection]. Kyiv: Avhust Treid, 2020.
- Shevchenko, V. Yu. "Ekonomichni shoky pandemii: osnovni vydy ta naslidky" [Economic Shocks of Pandemic: Major Types and Outcomes]. *Prychornomorski ekonomichni studii. Seriia «Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny»*, no. 56 (2020): 21-27. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.56-3>
- "Valovyi vnutrishnii produkt u I-IV kvartalakh 2020 roku i u 2020 rotsi" [Gross Domestic Product in the I-IV Quarters of 2020 and in 2020]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Express Issue*. March 22, 2021. <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/31.pdf>